

ЁШЛАРНИ МУСТАҚИЛ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШНИНГ ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ

О. К. Худоёрова

Тошкент тиббиёт академияси, педагогика фанлари номзоди, доцент.

АННОТАЦИЯ

В данной статье определены основные возможности, особенности, содержание, способы, методы и инструменты для обучения молодежи самостоятельному мышлению. Также есть научные и практические рекомендации по правильному построению образовательного процесса при самостоятельном мышлении молодежи.

ABSTRACT

This article identifies the main opportunities, features, content, methods, methods and tools for teaching young people to think independently. There are also scientific and practical recommendations for the correct construction of the educational process in the independent thinking of young people.

Таълим-тарбия ишларини янгилаш ташкил этиш асосида ёшларнинг мустақил фикрлай олишини таъминлаш талаб этилади. Чунончи, мустақил фикрлаш комилликнинг асосий белгисидир. У аввало, англаш, фикр юритишдан бошланади. Мустақил фикр юритиш жараёни ёшларда фикр, мулоҳаза, ғоя, фараз, мақсад кабиларни вужудга келтиради. Мустақил фикр юритишининг мустаҳкам негизини шахсий эҳтиёж, қизиқиш, майл, қобилият, истеъдод, салоҳият ташкил этади. Айтиш мумкинки, ёшларнинг ўзи фаоллик билан ҳаракат қилиши ва мустақил фаолият кўрсатиши, ўз устида тинимсиз ишлаши натижасида уларнинг лаёқати, истеъдоди, қобилияти ўсиб боради. Бу борада давлатимиз раҳбари таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан инновацияларни тараққий эттиришга бўлган эътиборни янада кучайтириш кераклигини алоҳида таъкидладилар. “Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак. Бунда аввало, таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий

эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим. Ушбу мақсад йўлида ёшларимиз ўз олдига катта марраларни қўйиб, уларга эришишлари учун кенг имкониятлар яратиш ва ҳар томонлама кўмак бериш – барчамиз учун энг устувор вазифа бўлиши зарур. Шундагина фарзандларимиз халқимизнинг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқарадиган буюк ва қудратли кучга айланади” [1, б. 15].

Ўзбекистонда амалга оширилаётган демократик ислохотлар муваффақиятининг муҳим шарти халқимизнинг, ҳар бир фуқаронинг ижтимоий фаоллигига таянишдир. Шунга кўра, ёшларнинг илмий тафаккур тарзи даражаси, ижодий фикрлаш салоҳиятини такомиллаштириш давр талабидир. Ёшлар янгича фикрлаш асосларини яхши эгаллаб олсагина, улар бой тарихий, тарбиявий меросни ва замонавий, маънавий, инсоний сифатларни онгли равишда ўзлаштирадилар. Сифатли таълим-тарбия ёшларга бахту саодат, илм ва тажриба, диёнат, билимдонлик, гўзаллик, эзгуликни бахш этади ва тўғри йўлни кўрсатади. Бунда ўқитувчи ўз фанини чуқур билиши ва ўқитишда худди шу жиҳатларни ҳисобга олиши лозим. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, “Фарзандларнинг қалбига илм-фан зиёсини сингдириб, сифатли ва мукаммал таълим олишини таъминлаш асосида уларнинг эл-юртга муносиб баркамол инсонлар этиб тарбияланишини муваффақиятли амалга оширишда заҳматкаш устозлар меҳнати таҳсинга лойиқ” [2, б.18].

Мустақил фикрлайдиган ёшлар маданийлашган онги ва ақли орқали комилликка интилади, ҳаётининг мазмунини бойитади, шу асосида жамиятининг гўзал ва фаровон бўлишига эҳтиёж сезади. Мустақил фикрлаш ва фаол изланиш, ҳурфикрлилик ва тафаккурнинг дунёвийлашувига кенг йўл очади ва унинг эркинлигини таъминлайди ҳамдаянгича дунёқараш ва фикрлаш тарзини намоён этади. Дунёвийлик тафаккурнинг илмийликка таяниши орқали таъминланади. Масъулият, ижодкорлик етишмаган жойда тафаккур ҳеч қачон фаол ва мустақил бўлмайди. Мустақил фикрлаш ақлий фаолиятнинг юксак шакли бўлиб, инсон тушунчасинин олий мақомидир ҳамда атроф муҳитни, ижтимоий ҳодисаларни, воқеликни билиш қуроли бўлиб, шахс фаолиятини амалга оширади. Абу Наср Форобий инсоннинг ақлини ривожлантириш орқали, уни мустақил фикрлайдиган қилиб тарбиялаш масаласини жамият қуришнинг муҳим шартларидан бири сифатида қараган. "Ақл қуввати туфайли инсон гўзал билан хунукни бир-биридан айира олади, санъат билан билимни яратади" [3, б.149-150]. Ижтимоий ҳаётдаги ҳар қандай муносабат ва хатти - ҳаракатлар мустақил фикрлаш ёрдамида намоён бўлади. Фикр ҳаётий, табиий жараёнларни

инсон миясида акс этиши, боғланиши ва ривожланишидир. Фикр босқичлари: англаш, мушоҳада, шуур, тафаккурдан иборат ижодий ишлар, ихтиролар, кашфиётлар тафаккурнинг маҳсулидир. Ақлий билиш ҳиссий билишдан озуқа олиб, унинг мазмунини бойитади ва имкониятини кенгайтиради. Тафаккур, мустақил фикр юритиш — соғлом инсон миясининг фаолияти, ажралмас хусусияти, яшаш шаклидир. Фикр юритишнинг мустақиллиги деганда ёшларнинг ихтиёрий равишда ўз олдига аниқ мақсад, янги вазифалар қўя билиши, улар юзасидан амалий ва назарий фикр юритиши, натижани кўз олдига келтира олиши, қўйилган муаммони ҳеч кимнинг кўмагисиз, ўз ақлий изланиши туфайли турли йўл, усул, восита топиб, мустақил равишда ҳал қилишдан иборат ақлий қобилиятни тушуниш керак. Фикр юритиш қобилияти барча соғлом инсонларга хосдир. Мустақил фикрлаш ўз ўзини онгли англаш орқали ҳар бир ишни олдиндан ўйлабамалга ошириш бўлиб, инсон ички руҳий-маънавий изланишларининг натижасидир. Мустақил фикр юритиш инсоннинг ақл-заковатини кенгайтиради ва мустаҳкамлайди. Мустақил фикрловчи эркин шахс жамиятнинг бебаҳо хазинаси ва тараққиёт манбаи, инсониятнинг буюк маънавий бойлигидир. Мустақил фикрлаш ўзининг самарадорлиги, долзарблиги, универсаллиги билан ёшларни комиллик сари етаклайди. Уларнинг янги фикр, ғояларни ўзлаштиришларига кенг йўл очади ва бахтли-саодатли бўлиб яшаш имкониятини таъминлайди. Маълумки, Ўзбекистоннинг барқарор ривожланиши учун замонавий ижодкор ва янгича фикрлайдиган тафаккур соҳибларини тарбиялаш энг муҳим вазифадир. Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев “Ёшларимизнинг мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этамиз”, - деб таъкидлайди.

Ёшларнинг мавжуд интеллектуал салоҳиятидан самарали фойдаланиш асосида уларнинг мустақил фикрлашини шакллантириш, масъулиятини ошириш, ташаббускор, фидойи, ватанпарвар бўлишига эришиш мумкин. Ушбу талабларни амалга ошириш учун таълим-тарбия жараёнида илғор педагогик технологиялардан кенг фойдаланиш, энг муҳими ёшларни фаолиятли ёндашув асосида замонавий таълим жараёнининг фаол субъекти, айнан ўз фаолиятининг ҳукмдорига айлантириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ёшларни мустақил фикрлашга ўргатишда таълим-тарбия жараёнини тўғри лойиҳалаштиришга жиддий эътибор бериш зарур ҳисобланади. Бунда:

1. Ўқув жараёнларини инновацион бошқариш ва моделлаштириш, таълимда янгиликларни қўллаш.

2. Ёшларнинг мустақил ва ижодий фикрлаш қобилиятини ҳисобга олиш, уларнинг ижодий ишлаши учун шароитлар яратиш.

3. Ёшларнинг фаоллиги, ташаббускорлиги, ўз-ўзини ривожлантиришига кенг йўл очиш ва уларнинг фаолияти давомида янги-янги ютуқларни қўлга киритишига эришиш.

4. Бозор талабидан келиб чиққан ҳолда ёшларнинг интеллектуал фаолияти, фантазияси, ихтирочилик ва яратувчанлик қобилиятини ривожлантириш, таълим жараёнининг таъсирчанлигини ошириш.

5. Ёшларнинг ҳар қандай фаолиятга ижодий ёндашув асосида мустақил фикрлай олиши, дунёқараш ва тасаввурини ўстириш, билиш фаолиятини фаоллаштириш, уларнинг мустақил эркин ижодий фикр-мулоҳаза юритишида-лаёқати, қобилияти, истеъдоди иқтидори иштиёқи, қизиқиши ва интилишларини тўғри йўналтириш.

6. Ёшларнинг юксак дунёқараш, интеллектуал салоҳияти, мустақил билим олиши ва ҳар қандай фаолиятга қизиқиши, мустақил ёндашуви,

хатти-ҳаракати, ички ҳис, туйғу, руҳияти, муваффақиятларини таҳлил этиш асосида тадқиқотчилик ва ижодий фаолиятини кучайтириш.

7. Ёшларнинг жамият тараққиёти ва фаровонлигига фақат маърифат дунёвий ва диний билим, замонавий илм-хунарларни чуқур эгаллаш орқали эришиш мумкинлигини яхши ҳис этиш масъулиятини ошириш ва ҳоказо.

Хулоса шуки, Мустақил фикрлашда тилимиз-ҳазина, мулкимиздир. Унинг софлигини муқаддас деб билиб, мустақил фикр юритайлик ва умумий билимдонликка эришайлик. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Абдулла Авланийнинг асарларида фикр тарбиясига оид қуйидагича талқин берилган: “Жамият тараққиёти билан боғлиқ долзарб муаммоларнинг ечими эса мустақил фикрлаш кўникмасига эга бўлган янги авлодга боғлиқ”.

Ёшларнинг ватанига бўлган чинакам меҳри уларнинг мустақил ижодий фикри ва ўз тилига бўлган муҳаббати билан белгиланади. Бунинг учун ёшларимиз ўз маърифатини билимига қараб юқори даражага кўтариши ва нурли келажагини олдиндан кўра олиши керак бўлади. Шунга кўра, ёшларнинг онги ва қалбига инновацион ғояларни чуқур сингдириш ва уларнинг ижодий ғоялари, ишланмаларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, интеллектуал ривожлантириш, мустақил фикрлаш қобилиятини тўлиқ амалга ошириш зарурдир.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2020, 15-бет.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 30 сентябрь 2020 йил. 18-бет.
3. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. - Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993. - Б. 149-150.
4. Khasanova, A. R., & Ismailova, N. I. Mutual coordination of sensorimotor activity for physical development of children with autism spectrum disorders.
5. Ismailova, N., & Grahova, S. Mythological stories about house-spirit: Themes, structure, psychological particularities.
6. Ismailova, N., Panfilov, A., Ljdokova, G., & Farhatovich, K. Gender aspects of confounding factors in the preparation of powerlifters.
7. Ismailova, N., & Grahova, S. Bylichkas in folklore for children: Psychology of being.
8. Gaifullina, N., Ismailova, N., Makarova, O., Panfilov, A., & Ljdokova, G. Individual psychological singularities of persons with disabling diseases.
9. Ismailova, N., Tsagarelli, Y., & Shumikhin, S. (2017). Computerised system to rate junior athletes' psycho-emotional stability in team and individual sport disciplines. *SCOPUS00403601-2017-8-SID85039420339*.
10. Ismailova, N., Ljdokova, G., Panfilov, A., Gaifullina, N., & Makarova, O. (2015). Individual psychological singularities of persons with disabling diseases. *SCOPUS-2015-7-1-SID84922724007*.
11. Tashkent, D. S., Abduazizova, V., & Komilova, G. (2021). Health-Saving Problems of Children and Adolescents in Emergency Situations. *Biomedical Journal of Scientific & Technical Research*, 38(4), 30634-30636.
12. Камилова, Н. Г., & Соипова, М. Л. (2020). Правовые и социокультурные основы интеграции в общество детей с ОВЗ в Узбекистане. In *Инклюзивное образование и психолого-педагогическое сопровождение лиц с ОВЗ и инвалидов: от раннего возраста до профессиональной подготовки. Региональные практики и модели* (pp. 96-103).
13. Шарипова, Д. Д., & Камилова, Н. Г. (2020). Развитие действенной мотивации к здоровому образу жизни у неорганизованной молодежи как эффективный путь становления личности. In *Современная реальность в социально-психологическом контексте-2020* (pp. 71-74).

14. Комилова, Н. Г., & Шарипова, Д. Д. (2018). Повышение эффективности формирования идеологического иммунитета у молодёжи. *Наука и образование сегодня*, (4 (27)), 58-59.
15. Комилова, Н. Г., & Парпиева, Ш. А. (2018). Деформации ценностно-смысловой системы как фактор дезадаптации личности подростка. In *Образование как фактор развития интеллектуально-нравственного потенциала личности и современного общества* (pp. 196-201).
16. Комилова, Н. Г., & Инагамова, Л. У. (2016). Психологические особенности конфликтности во взаимоотношениях студенческой молодежи. In *Личность в современном мире* (pp. 109-113).
17. Khayitov, O. E. (2022). Leading Factors in the Psyche of Adolescent Girls Gymnasts. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 9(1), 610-615.
18. Khayitov, O. E. (2022). Socio-Psychological Views of Eastern Thinkers and Scholars on Management. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(1), 184-189.
19. Хайитов, О. Э. (2020). Моделирование психологической компетентности руководителя: концептуальный эмпирический анализ. *Academic research in educational sciences*, (3), 526-540.
20. Ҳайитов, О. Э. (2020). Раҳбарда психологик компетентликни ривожлантиришнинг комплекс модели. *Academic Research in Educational Sciences*, 1(2), 120-136.
21. ҲАЙИТОВ, О. (2019). Психологик компетентликни шакллантиришга замонавий ёндашув (назарий жиҳат). *Фан-Спортга*, (1), 59-64.
22. Хайитов, О. Э. (2019). Научное обоснование формирования социального статуса молодежи в контексте акмеологических взглядов. *Вопросы педагогики*, (11-1), 261-264.
23. Каримова, В. М., & Ҳайитов ОЭ, О. Г. Иқтисодий психология ва психологик иқтисод тўғрисида. *Иқтисодиёт ва таълим*, 2007(4), 145-150.
24. Hayitov, O. E., & Eshboev, A. O. (2019). Sports marketing in Uzbekistan: problems and prospects. *Economics*, (5), 43.
25. HAYITOV, O. E. (2021). CHARACTERISTIC OF STRUCTURAL COMPONENTS OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCY OF A LEADER. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(1), 119-131.

26. Ҳайитов, О. Э. (2021). РАҲБАР ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИНГ ТАРКИБИЙ КОМПОНЕНТИ: УСТУВОР ПСИХОЛОГИК СИФАТЛАРДАН ИЖТИМОЙ ЙЎНАЛГАНЛИК САРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 1212-1226.
27. Эшбоевич, Ҳ. О. (2020). ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ЎРТА БЎҒИН РАҲБАРИ ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШНИНГ КОМПЛЕКС МОДЕЛИ. *Современное образование (Узбекистан)*, (9 (94)), 38-47.
28. Исаева, У., & Джалилова, С. (2018). The usage of new pedagogical technologies in lessons. *Молодой ученый*, (5), 169-171.
29. Халикова, Ш. Т. (2021). РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ СИТУАЦИЯХ. *Проблемы науки*, 9(68), 62-64.
30. Халикова, Ш. Т., & Саматова, З. К. (2021). ВЛИЯНИЕ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ. “ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNGA QARATILGAN KREATIV G’OYALAR, TAKLIFLAR VA YECHIMLAR”, 503-505.

